

Beteckning: _____

Institutionen för Pedagogik, didaktik och psykologi

Kartläggning av bildundervisning

En fallstudie av en lärares strategier

Johanna Moilanen och Maria Steinwall
December 2007

Examensarbete, 10 poäng, B-nivå
Pedagogik

Lärarprogrammet
Examinator: Maud Söderlund
Handledare: Gunnar Cardell

Moilanen, J & Steinwall, M (2007). *Kartläggning av bildundervisning. En fallstudie av en lärars strategier*. Examensarbete, 10 poäng, B-nivå. Institutionen för Pedagogik, didaktik och psykologi. Högskolan i Gävle.

Abstract

Lärare i skolan har stora kunskaper inom de ämnen som de undervisar sina elever i, kunskaper som inte bara kommer genom inläring utan även genom upplevelser och erfarenheter. Dessa ”tysta” kunskaper som lärare har finns inte nedskrivna utan finns i deras tankevärld. Syftet med denna studie är att kartlägga de tänkta målen och strategierna som en bildlärare har i undervisningen som en tankekarta, här kallad strateginät.

Undersökningen är en fallstudie med intervjuer, observationer och insamling av material för att få en så djup insyn i informantens strategier som möjligt. Intervjun redovisas med hjälp av dataprogrammet Complador, vilket redogör för de mål läraren har med sin undervisning. Programmet redogör även för de aktiviteter läraren gör för att uppnå målen och hur dessa båda samverkar på olika sätt.

Studiens resultat visar att informanten ofta utgår ifrån elevernas behov i sin undervisning och anpassar aktiviteterna efter dessa. De tysta kunskaperna om elevers behov som informanten erhållit genom tidigare erfarenheter, värderingar, upplevelser, känslor, uppfostran, miljö och omgivning m.m., gör att denne sätter upp vissa mål och strategier i sin undervisning. Om elevernas behov, såsom trygghet, tillit och självförtroende, tillgodoses är utsikterna goda att en bra självkänsla byggs upp, menar informanten. Denna självkänsla ökar förmågan att kunna tillgodogöra sig kunskaper bättre.

Nyckelord: Bildundervisning, strategier, tyst kunskap

Innehållsförteckning

Abstrakt	1
Innehåll	2
1. Inledning	4
2. Syfte	5
3. Bakgrund.....	5
3.1. Litteratursökning	5
3.2. Begreppet kunskap	6
3.3. Begreppen ”tyst kunskap” och teori-i-användning	7
3.4. Bildundervisningens syfte	9
3.5. Styrdokument	10
3.6 Tidigare forskning	11
4. Metod.....	12
4.1. Beskrivning av webbapplikationen Complador	13
4.1.1. Strateginät	14
5. Urval och urvalsdiskussion.....	15
6. Etiska överväganden	15
7. Datainsamling genom intervju	16
7.1. Informanten	17
7.2. Förberedelser och utförandet av intervjun	17
7.3. Resultat av intervjun.....	18
7.4. Kims syften och aktiviteter	19
8. Insamling av dokument	25
8.1. Kims nedskrivna mål.....	25
8.2. Kims arbete utifrån styrdokumentet	26
8.3. De nedskrivna målen utifrån Kims strateginät.....	26
9. Datainsamling genom observation.....	26
9.1. Tillvägagångssätt och observationsobjekt.....	27
9.2 Våra iakttagelser vid observationen	27
9.3. Resultat av observationen	28
10. Analys och syntes.....	29
10.1. Analys av Kims strategier	29
10.2. Syntes	31

11.Diskussion	31
11.1. Metoddiskussion.....	31
11.2. Validitet.....	32
11.3. Resultatdiskussion.....	33
11.3.1. Diskussion om kunskap och tyst kunskap.....	33
11.3.2. Diskussion om bildundervisningens syfte.....	33
11.3.3. Diskussion om tidigare forskning	34
11.4.Vidare forskning.....	35
12. Avslutande reflektion.....	35
Referenser	36
Bilaga 1	38
Bilaga 2.....	39

1 Inledning

Under åren på lärarprogrammet vid högskolan har vi tagit till oss mycket kunskaper och teoretiska färdigheter inom de olika kursernas områden. Vi har studerat många olika pedagogiska teorier och metoder, som har varit intressanta och som har känts relevanta för utbildningen och för vår framtida yrkesroll. Ändå har kursinnehållet inte alltid visat på hur vi studenter ska omvandla teorierna till den praktiska verkligheten.

När vi mot slutet av utbildningen valde kursen Bildpedagogik A fick vi äntligen uppleva det vi saknat under de tidigare kurserna. Vi fick en möjlighet att praktisera ”learning by doing”¹. Istället för att bara föreställa oss de teoretiska avsnitten, omvandlade vi också kunskaperna till djupinlärning genom praktiskt arbete. Vår kompetenta lärare i bildpedagogik, enligt vår åsikt, prioriterade att ha tydliga mål med sin bildundervisning och hade en strategi för vad dessa mål kunde ge av kunskaper, färdigheter och upplevelser. Hennes ”tysta” kunskaper, alltså de erfarenheter, strategier m.m. hon hade i huvudet gjorde att hon anpassade aktiviteterna efter de syften hon hade med de olika momenten i undervisningen. Denna lärare i bildpedagogik gjorde att vårt intresse för undervisningsstrategier väcktes. Vi ville undersöka vilka mål och aktiviteter lärare kunde ha i bildundervisning och hur de arbetade med dessa.

Vi hoppades att studien skulle öka intresset för de tysta kunskaperna, som lärare har i bildundervisningen och annan undervisning. Både blivande och redan praktiserande lärare var vår tänkta målgrupp, men även övriga pedagogiskt intresserade.

För att förtydliga vad tyst kunskap kan vara ger vi ett exempel. En lärare i årskurs ett har som strategi att skapa bra relationer i sin nya klass. Denna strategi är inget läraren har skrivit ner utan har i huvudet, en omedveten strategi. När läraren ska hjälpa eleverna med deras uppgifter väljer hon att sätta sig ner så att hon kommer på samma nivå som eleverna och har ögonkontakt, istället för att stå upprätt och titta ner på dem. Det läraren gör då hon väljer att sätta sig ner vid eleven är inget som hon har studerat sig till, forskat om eller har vetenskapliga bevis på att det är det rätta, utan det är något som hon har lärt sig av tidigare erfarenheter i arbetet med elever.

¹ Uttrycket betyder: att lära genom att handla och tillskrivs ofta den amerikanske filosofen John Dewey (Hartman, S. G. & Lundgren, U. P. (1980).

Läraren har även med sig sina egna positiva upplevelser av lärare från sin egen skoltid som använde denna metod. Även hennes föräldrar satte sig i samma nivå då de talade med sina barn. Denna kunskap som läraren använder när hon väljer att sätta sig på samma nivå som eleverna är en del i hennes kunskapsbank i sättet att skapa bra relationer. Det har hon med sig från tidigare erfarenheter, upplevelser, känslor o.s.v.

2 Syfte

Syftet med vår undersökning var att kartlägga en lärares strategier i ämnet bild. Vi ville sätta ord på de tysta kunskaperna som hon bygger sin undervisning på. Dessutom ville vi undersöka vilka mål hon hade med sin undervisning och vilka aktiviteter hon hade för att nå målen.

Våra frågeställningar var:

- Vilka strategier använder läraren i bildundervisningen?
- Vilka mål har läraren med sin undervisning (tänkta och nedskrivna) och vad gör denne för att nå dessa mål?

3 Bakgrund

Vi har funnit att det finns väldigt lite forskning om bildundervisning och belyser detta genom att redovisa resultatet av ett antal sökningar i databaser. Därefter behandlar vi begreppet 'kunskap' och särskilt 'tyst kunskap'. Inom bildundervisningsområdet behandlar vi undersökningar om syftet med bildundervisningen ur ett historiskt perspektiv, styrdokument samt forskning om bildundervisningsstrategier.

3.1 Litteratursökning

För att få en överblick över det material som fokuserade på lärarperspektivet och som visade på de strategier och de mål som läraren har med bildundervisningen började vi med att söka i den svenska biblioteksbasen Libris och vi sökte på ordet *bild**. Det antal som vi hittade (97778 st.) gjorde att vi förstod att vi måste specificera oss i vårt sökande för att ha en möjlighet att hitta det stoff som var relevant för vårt arbete. Vi sökte på ordet *bildundervisning* och fick då 309 träffar, varav endast ett par stycken hade anknytning till vårt problemområde.

Vi provade också att söka på ordet *bildpedagogik* (35), där 1 träff stämde någorlunda överens med vårt arbete. När vi sökte specifikt på uppsatser fann vi i ämnet *bildundervisning* 7 träffar.

Vi använde oss av Nationalencyklopedins hemsida då vi sökte på *kunskap* och *kunskapsteori* och fick upp 3883 träffar vilket gjorde att vi bestämde att vi endast kunde söka de mest frekventa teorierna. Begreppet kunskap ville vi däremot bara ha med som definition eftersom vi riktade in oss på den kunskap som vårt arbete kretsade kring, nämligen tyst kunskap. *Tyst kunskap* gav 107 träffar och ca 5 stycken verkade passa in på vårt område.

Vi sökte också material i den engelskspråkiga databasen ERIC (Educational Resources Information Center). Vi sökte då direkt på peer-reviewed journals (granskade handlingar) och fann på *Art** 222219 träffar, *Art Education* 5213 träffar, *Art Teaching* gav 35 träffar och *Aesthetic Learning Processes* gav 1 träff. Av det stora antalet engelskspråkiga träffar insåg vi att det skulle bli väldigt svårt att hitta något som stämde med vår problemformulering.

3.2 Begreppet kunskap

Vad innebär då begreppet kunskap? Nedan följer en beskrivning utifrån det vi hittade i litteratursökningen av kunskapsbegreppet.

”Kunskap” kan ses på många olika sätt och har många olika förklaringar. För att få en liten överblick av denna komplicerade situation och för att kunna knyta an till vår studie som utgår ifrån tyst kunskap valde vi att redogöra för några av de vanligaste synsätten av kunskap. Detta för att kunna skilja annan kunskap ifrån den tysta kunskapen. Epistemologi d.v.s. kunskapsteori ställer frågan: Vad är kunskap? Hur ska vi med våra medvetanden förstå och beskriva vår omvärld? (Nationalencyklopedin, 2007).

Några teorier om vad kunskapsbegreppet innebär:

- Realismen – enligt realismen existerar det en yttervärld oberoende av vårt medvetande om den.
- Idealism – talar om att det enda som kan existera oberoende av allt annat är andliga eller ideella företeelser. Vårt medvetande är en del av verkligheten.

- Rationalism – det är endast möjligt att uppnå kunskap om verkligheten genom att använda förnuftet.
- Empirism – betonar erfarenheten snarare än förnuftet som bas för vår kunskap.
- Positivism – bygger på konkreta observationer och strävar efter att fastslå objektivt säkra fakta.
- Materialism – uppfattar att verkligheten i första hand är av materiell natur och att de andliga yttringarna kan bevisas ur detta (Nationalencyklopedin, 2007).

3.3 Begreppen tyst kunskap och teori-i-användning

Hur kan tyst kunskap och teori-i-användning förklaras i korthet?

Tyst kunskap eller som det heter på engelska *tacit knowledge* är ett uttryck som ursprungligen användes av Michael Polanyi, för att beteckna sinnesintryck, uppfattningar, sociala regler och värderingar som tas för givna i mänskligt handlande (Nationalencyklopedin, 2007).

De teorier som vi har fokuserat på inom begreppet kunskap är de tysta kunskaperna. Anledningen var att vi använt oss av Complador (2007) med en trenätsteori (se avsnitt 4) i vår undersökning och den bygger på teorier om tyst kunskap. Gunnar Cardell (Compladors skapare) säger i sin introduktion till denna webbtjänst:

Lärarkåren saknar ett gemensamt yrkesspråk, en brist som både lärare, rektorer och lärarutbildare kan uppleva i sitt dagliga arbete. Samtidigt har lärare ett rikt förråd av yrkeserfarenheter och av tyst kunskap./.../ Trenätstermer kan tjäna som språkliga redskap i samtal om skola och undervisning, i forskning, lärarutbildning och skolutveckling - men också i andra komplexa sammanhang. De tre "näten" i teorins namn är behovsnät, strateginät och orsaksnät och ger tillsammans en bild av den helhet och komplexitet som utmärker t.ex. skola (Cardell, 2007).

I Complador trenätsteori bygger Gunnar Cardell sina teorier på Schöns tankar om theory-in-use och på Polanyis begrepp om tacit knowledge, d.v.s. bakgrundskunskap. För att få klarhet i vad Cardell utgått ifrån i Complador och för att förstå begreppet tyst kunskap använde vi litteratur av Bertil Rolf (1991) och Bengt Molander (1993). Dessa båda författare skriver om tyst kunskap och de källor de använt sig av är Michael Polanyi och Donald A Schön.

Bertil Rolf (1995) tar upp Michael Polanyis teorier om tyst kunskap. Enligt Rolf menar Polanyi att även om man har en positivistisk eller rationalistisk (se avsnitt 3.2) syn på kunskap måste man också inbegripa mänskliga och sociala skeenden, även om man inte begripit eller har provat dem kritiskt i kunskapsteorin.

Hans uttryck *tacit knowledge* har ett större omfång än det svenska begreppet tyst kunskap och ordet *knowledge* täcker in både vetande och faktiska förhållanden, *know-how* (vet-hur) och färdigheter.

Även i svenskan finns antydningar till att ordet ”kunskap” inte begränsas till ett strikt kognitivt förhållande till verkligheten. Färdigheter, attityder och emotioner torde ingå som komponenter i det man kalla ”praktisk kunskap”, ”moralisk kunskap” och ”estetisk kunskap”(Rolf, 1995).

Enligt Rolf (1995) menar Polanyi att den tysta kunskapen kan användas som ett redskap för våra handlingar och för att vi ska kunna erhålla ny kunskap. Polanyi skiljer mellan fyra olika aspekter på tyst kunskap:

- Den fenomenella aspekten – tyst kunskap är kunskap som inte befinner sig i fokus.
- Den funktionella aspekten – tyst kunskap är det kringvetande som erfordras för att vi ska kunna ha annan kunskap.
- Den semantiska aspekten – tyst kunskap ger oss ledtrådar till meningen hos en helhet.
- Den ontologiska aspekten – tyst kunskap om delarna bygger upp kunskap om helheten (Rolf, 1995).

Molander (1993) behandlar ämnet tyst kunskap som kunskap i handling. De tankar som Molander sätter ord på utgår ifrån Donald A Schöns theory-in-use (teori-i-användning). Molander menar att kunskap i handling kan användas ungefär som uttrycken praktisk kunskap, kunnande, skicklighet, färdighet och förtrogenhet. Denna praktiska förmåga har ansetts mindre värd än den teoretiska förmågan, men Molander sätter den levande kunskapen i centrum. Molander ger i sin bok en sammanfattande förklaring till vad tyst kunskap är: värden, strategier och underliggande antaganden. Cardell utgick från strategibegreppet då han ville undersöka lärares teorier-i-användning, och fann komplexa tankestrukturer, som han kunde rita upp som tankekartor, *strateginät*.

3.4 Bildundervisningens syfte

Vilket syfte har man haft med bildundervisningen?

I Vetenskapsrådet (2006) ger Gunnar Åsén sin bild av de faktorer som påverkat bildundervisningen under olika tider. Han menar att man har haft olika fokus och olika synsätt på den.

Ett av de tidiga synsätten som man haft på bildundervisning i svensk skola, har varit att den skulle fostra till arbete, koncentration och uthållighet.

Detta tillämpades under den tid då massundervisningen (se t.ex. Åsén, 1992, Pettersson & Åsén, 1989, Frost, 1988 eller Eklund, 1980) stod i centrum.

Senare tillskrevs teckningen en viktigare position och då främst som ett mål för att nå ökad ekonomi genom ritning inom den industriella utvecklingen. Man menade att ämnet hade stor betydelse för landets välstånd. Undervisningen skulle bidra till elevernas yrkeskvalificering, genom att indirekt ge noggrannhet, arbetsdisciplin och renlighet. Den hade alltså inte bara praktiskt värde utan även moraliskt.

Mot slutet av 1800-talet och in på 1900-talet ersattes nyttoaspekten med den estetiska fostran. Det blev viktigare med smakfostran och klassisk bildning. Den bredare allmänheten skulle utbildas i att värdera och uppskatta de produkter som tillverkades och såldes.

Vid seklets slut började så de mera psykologiska teorierna om barns bildutveckling ta fart och synsättet hyllade arbetsglädjen, enkelheten, känslan och intuitionen (Hartman & Lundgren, 1980). Detta ersattes senare av vikten av det fria skapandet och kreativiteten och teckningen skulle ge eleverna upplevelser, erfarenheter och egna idéer (Eklund, 1980).

I början av 50-talet framfördes ämnet som ett medel att ge eleverna avkoppling och som omväxling till det mer renodlade kunskapsinhämtandet. Under 60-talet blev intresset för bildmedia, genom serier, film, reklam och TV, det som fokuserades och man började tala om bilder som ett kommunikationsmedel. Med tiden blev teckningsämnet ett mera marginaliserat ämne och skulle främst vara ett stödämne till de andra ämnena som ansågs viktigare.

Wetterholm (2001) ger sin syn på bildämnet syfte. Han menar att:

... bildämnet under ämnesnamnet teckning tidigt visade exempel på förhållningssätt som kunde skilja det från andra skolämnen. Med inslag av estetisk fostran vändes blickarna mot kulturlivet utanför skolan. Det var samhällsdebattörer och inte skolans egna företrädare som initierade idéerna. På samma sätt bidrog konstnärer och psykologer med tankar från utvecklingspsykologin till den ämnesinriktning som låg till grund för det fria skapandet (s.176).

Lärarna anammade olika teorier och metoder och påverkades alltså av aktörer utanför skolans värld, därav de olika inriktningarna på teckningsundervisningen, eller bild som det senare kallats.

Wetterholm (2001) redogör också för Arthur Eflands teorier om lärares undervisningssyften. Dessa aspekter menar Efland är:

- Att lära sig avbilda – eleverna kopierar bilder och dessa jämförs med förlagorna.
- Att lära sig göra bilder av pragmatiska² skäl – bilderna ska vara ett redskap för eleverna att uttrycka sig genom. Undervisningen ger eleverna uppgifter med problem och läraren vägleder till problemlösningar.
- Att uttrycka sina känslor i bild – eleverna ska utveckla en högre nivå av självkännedom genom stimulering och uppmuntran. Bilderna ska visa elevernas emotioner.
- Att lära sig använda bilden som konstnärligt uttryck – Bilden blir både syfte och mål och helheten betyder mer än delarna. Eleverna ska lära sig att uttrycka sig estetiskt.

3.5 Styrdokument

Vad säger styrdokumentet om målen i de estetiska ämnena och vilka riktlinjer ska lärarna i bild följa?

Enligt kursplanen i Lpo 94 kommunicerar vi genom bilder och använder dessa som ett språk i sig. Bilden ger oss en förmåga att förstå vår egen kultur och vår omvärld. Kunskaperna om bild ökar vår förmåga att bilda egna åsikter och ökar vår rätt till kulturell mångfald. Den har stor betydelse för arbetet i skolan och för den personliga utvecklingen.

² Pragmatisk - som har att göra med praktisk nytta eller resultat. (Nationalencyklopedin, 2007)

I läroplanen står det om skolans uppdrag:

Skolans uppdrag är att främja lärande där individen stimuleras att inhämta kunskaper./.../ I skolarbetet skall de intellektuella såväl som de praktiska, sinnliga och estetiska aspekterna uppmärksammas. Eleverna skall få uppleva olika uttryck för kunskaper. De skall få pröva och utveckla olika uttrycksformer och uppleva känslor och stämningar. Drama, rytmik, dans, musicerande och skapande i bild, text och form skall vara inslag i skolans verksamhet./.../ Förmåga till eget skapande hör till det som eleverna skall tillägna sig.

(Utbildningsdepartementet, Lpo 94, 1994)

I kursplanen för bild redovisas om ämnets syfte och roll i utbildningen:

Utbildningen i ämnet syftar till att utveckla såväl kunskaper om bilden som kunskaper i att framställa, analysera och kommunicera med bilder. Den skall utveckla lust, kreativitet och skapande förmåga, ge allmänbildning inom bildområdet och leda till att eleven skaffar sig en egen ståndpunkt i en verklighet med stort visuellt informationsflöde.

Bilder och olika former av konstnärlig gestaltning öppnar möjligheter till att formulera frågor, uppleva och reflektera över egna och andras erfarenheter samt stimulerar förmågan att kritiskt granska och pröva sina ställningstaganden. Kunskaper om bilder och bildkommunikation är en viktig förutsättning för att aktivt delta i samhällslivet. (Utbildningsdepartementet, Lpo 94, 1994)

3.6 Tidigare forskning

Vilken forskning finns om bildundervisningsstrategier?

Mycket av det material vi fann när vi fokuserade på lärares strategier i bildundervisningen är speglat från förskolans värld. Exempel på sådana är böcker om Reggio Emilia (Jonstoj, 2001). De flesta visar på olika projekt i bildundervisningen och hur lärare kan arbeta med elever i ämnet bild.

Då vi sökte på tidigare forskning som behandlar våra utgångspunkter d.v.s. bildlärares mål, aktiviteter och hur de samverkar med varandra, fann vi ingen undersökning som tar upp alla aspekterna i samma studie. Vi har dock funnit material som innehåller delar av det vi vill undersöka och som kan vara intressant att studera i samband med vår undersökning.

Hof och Olsson (2006) tar i sin studie upp lärares tysta kunskap och använder Compladors (2007) strateginät för att synliggöra dessa. Syftet med deras undersökning är att kartlägga en lärares tysta kunskaper genom att prova Cardells ”trenätsteori”.

Wetterholm (2001) tar upp undervisningsstrategier i bild. Hans undersöknings övergripande syfte är att undersöka hur lärare i grundskolans tidigare år undervisar i bildämnet utifrån Lpo 94 (Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, 1994) till skillnad mot vår studie där lärarens egna mål, aktiviteter och samverkande faktorer, är infallsvinkeln. I denna aktionsforskning studerar han två lärare när de undervisar och gör senare en analys av deras undervisning.

Berg (2006) behandlar också detta ämne i sin undersökning. Arbetet har som huvudsakligt syfte att undersöka hur lärare hanterar bildämnet i skolan utifrån de riktlinjer och mål som finns uppsatta i grundskolans läroplan och kursplan för bild.

4 Metod

Vi ville alltså granska ett skeende i bildundervisningen där både lärare och elever var involverade i händelserna, men där lärarperspektivet skulle vara utgångspunkten i undersökningen. Studien skulle vara kvalitativ och fokusera på *en* lärares roll i undervisningsprocessen. För att få en så övergripande syn som möjligt i vilka undervisningsstrategier läraren använde valde vi att göra en fallstudie. Fallstudier är en metod som kan utnyttjas för att systematiskt studera en företeelse. Då vi valde metod hade vi tagit fasta på Sharan B Merriam (1988) där han skriver:

Kvalitativa undersökningar som fokuserar på innebörder och sammanhang kräver ett datainsamlingsinstrument som är sensitivt för mening och betydelse, både när man samlar in och analyserar informationen. Människor passar bäst för en sådan uppgift - det gäller också för uppgiften att observera, intervjua och analysera andra människor. (s.19)

Fallstudiens unika styrka är dess förmåga att hantera många olika typer av empiriskt material; dokument, artefakter, intervjuer och observationer på samma gång (Merriam, 1988).

Merriam redogör också för Robert K. Yins tankar om fallstudier. Yin menar att man inför en undersökning och val av metod behöver ställa sig frågan: *”Vilken typ av frågor handlar det om? ”/.../ ”På vilket sätt” och ”varför” passar för fallstudier, historisk metod och experimentella undersökningar”* (s. 23)

Dessa frågor förstärkte våra argument till metodvalet. Merriam menar också att fallstudien kan spela en stor roll för att utveckla kunskapsbasen inom ett område (s.46). I hela arbetet använde vi också Stukát (2005) och då för att se hur arbetet kunde läggas upp.

Vår intention med fallstudie var att både intervjua, observera men även samla in material från informantens undervisning. Vid intervjun bestämde vi oss för att använda webbtjänsten Complador (se avsnitt 4.1 och 4.1.1) som på ett tydligt och lättförståeligt sätt redogör för intervjuens genomförande och resultat.

Observationer skulle göras på en bildlektion, där vi planerade att anteckna vad läraren gjorde för att efteråt ställa frågor vad aktiviteternas syfte var. Övrigt material, som arbetsplan, lärarens mål o.s.v., skulle vi samla in under studiens gång.

4.1 Beskrivning av webbapplikationen Complador

Den metod vi har använt för att kartlägga informantens strategier är webbapplikationen Complador. Det är en webbtjänst på datorn som gör att man kan intervjua en informant och samtidigt skriva in dennes svar på datorn, medan informanten ser på. När informanten ser fel i det intervjuaren skriver in på datorn ändras svaren till det korrekta på en gång. Complador kan användas i skolvärlden men även i andra sammanhang för att visa hur olika delar av ett sammanhang hänger ihop.

Complador är ett redskap för att skapa tankekartor, som kallas nät. Dessa är av tre slag: behovs-, orsaks- och strateginät. Behovsnätet kan användas för att se vilka behov som finns i skolan eller på en arbetsplats. Med orsaksnätet kan man synliggöra orsaker till olika händelser och strateginätet används för att tydligt visa strategier.

Nedan är bara några exempel på hur de kan nyttjas i skolvärlden eller i andra sammanhang:

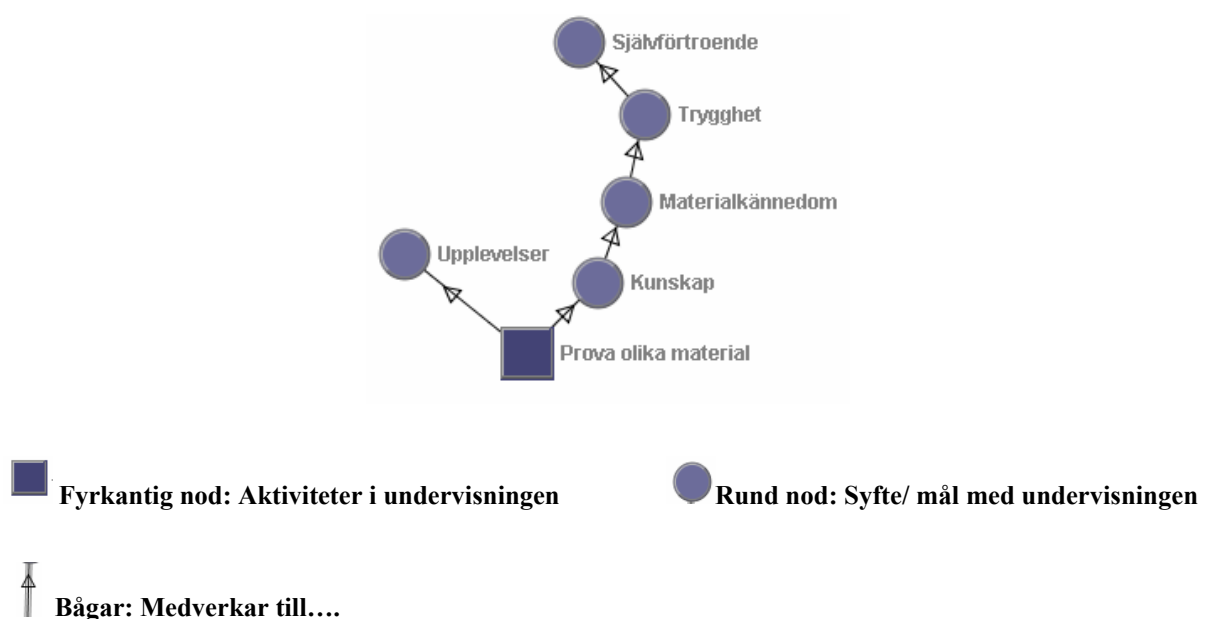
- Vilka behov finns och hur hänger de ihop med varandra.
- Hur kan mål, delmål, målsättningar, visioner uppnås.
- Vilka strategier behövs för att möta behoven.
- Hur kan man planera strategier, utvärdera och leta efter orsak – verkan. Vilken effekt fick de planerade strategierna i verkligheten.

Complador används alltså som ett instrument för att synliggöra och betrakta omfattande och komplexa sammanhang. Då vi i vår studie ville undersöka lärarens mål med undervisningen och vad denne gjorde för att nå dessa mål, utgick vi ifrån lärarens tänkande ur ett strategiperspektiv. Vi beskrev lärarens tänkande genom att skapa ett strateginät med lärarens mål och aktiviteter. (Complador.se, 2007)

4.1.1 Strateginät

Strateginätet i Complador (2007) är en karta eller ett nät med noder (punkter) som var och en har en rubrik. Mål eller syften visas genom *runda* noder och aktiviteter visas med *fyrkantiga* noder. Dessa noder binds samman med bågar (pilar) som visar hur aktiviteterna leder till syftena. Då ett syfte förverkligas kan detta i sin tur tänkas leda till att ett annat syfte uppnås och därigenom bildas en kedja av syften, en *strategikedja* (Cardell 2007).

Exemplet nedan visar en strategikedja.

5 Urval och urvalsdiskussion

Då våra egna kontaktnät av verksamma lärare var begränsade, och då vi misstänkte att vi inte skulle kunna vara lika objektiva i vår bedömning av de lärare som vi hade en relation till, bestämde vi oss för att någon annan person skulle få göra vårt urval. Den person som hanterade urvalet hade bildpedagogiska kunskaper. Vi styrde valet i den grad att vi informerade urvalspersonen om vilken typ av lärare vi ville ha; en lärare med tydliga pedagogiska intentioner och kunskap om sitt eget strategiska tänkande.

Informanten måste också ha förmågan att kunna sätta ord på dessa tankar. Valet av elever och årskurs blev på detta viset inte heller vårt val utan berodde på vilken årskurs vår informant hade för tillfället.

Vi kunde inte veta om informanten verkligen hade dessa önskvärda egenskaper, men vi bestämde oss för att intervjua den informant vi blivit rekommenderad trots denna osäkerhet. Den informant vi blev rekommenderade och valde hade alla de egenskaper vi sökte efter.

6 Etiska överväganden

Inför vårt examensarbete informerade vi oss om vad de etiska aspekterna skulle innebära för oss själva, informanter och andra berörda parter. Vi studerade Vetenskapsrådets (2004) forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning och granskade de fyra allmänna huvudkraven på forskningen.

Vid den första kontakten med informanten berättade vi vad vårt syfte var med studien. Vi klargjorde att medverkandet i undersökningen var helt frivilligt och att denne när som helst fick avsluta sin medverkan. Vi informerade att uppsatsen skulle skrivas på ett sådant sätt att informantens identitet inte kunde avslöjas och att intervjun skulle få godkännas innan avslutandet. Enligt vår bedömning rymde undersökningen inte etiskt känsliga frågor, men vi klargjorde att alla frågor inte behövde besvaras om informanten på något vis fann dem besvärande.

Då vår undersökning skulle innebära en dokumentation av informantens egna strategier upplyste vi att vi inte skulle lägga in en bedömning eller värdering i dennes pedagogik, utan det var strategierna som var vår fokus i undersökningen.

Vi redogjorde att informanten själv, om denne så önskade, fick berätta för kollegor, rektor, elever, anhöriga m.m. om sin medverkan i studien. Anledning till detta var att eftersom läraren var ensam om att bli intervjuad på skolan skulle denne kunna hamna i en utsatt position.

Vi berättade också att resultatet av undersökningen skulle redovisas i ett examensarbete och inte användas till något kommersiellt eller icke-vetenskapligt syfte, men att det skulle arkiveras på högskolan efter avslutat arbete samt finnas på högskolans databas. Vi erbjöd att informanten skulle få ta del av uppsatsen, när denna var klar, om så önskade.

Allt det vi upplyst om vid den första kontakten skickade vi även ut i ett missivbrev (se bilaga 1). Under hela examensarbetet beaktade vi de etiska reglerna och hanterade vår informant och dennes uppgifter med stor aktsamhet.

7 Datainsamling genom intervju

I vår fallstudie samlade vi in data på tre sätt: intervju, observation och insamling av dokument. Skälet till att vi började med att intervjua en lärare var att vi var ute efter hennes tysta kunskap. Då vi tagit del av denna läste vi hennes terminsplanering, dvs. alla de aktiviteter som hon planerade att genomföra under terminen. Strateginätet nedan speglar endast en mindre del av terminsplaneringen. Slutligen observerade vi två lektioner för att se hur hennes handlande tillsammans med eleverna överensstämde med beskrivningen av strateginätet.

Följande kapitel beskriver informanten, datainsamlingen av intervjun, förberedelserna, utförandet av intervjun och resultatet av intervjun.

7.1 Informanten

Vår informant, som får det fingerade namnet ”Kim” i studien, är i 40-årsåldern och har studerat Bildpedagogik på A-, B- och C-nivå. Vidare har hon studerat konst och inredning. Kim undervisar nu i årskurs 6-9 vid en mellanstor skola i Gävleborgs län och har arbetat där i 6 år.

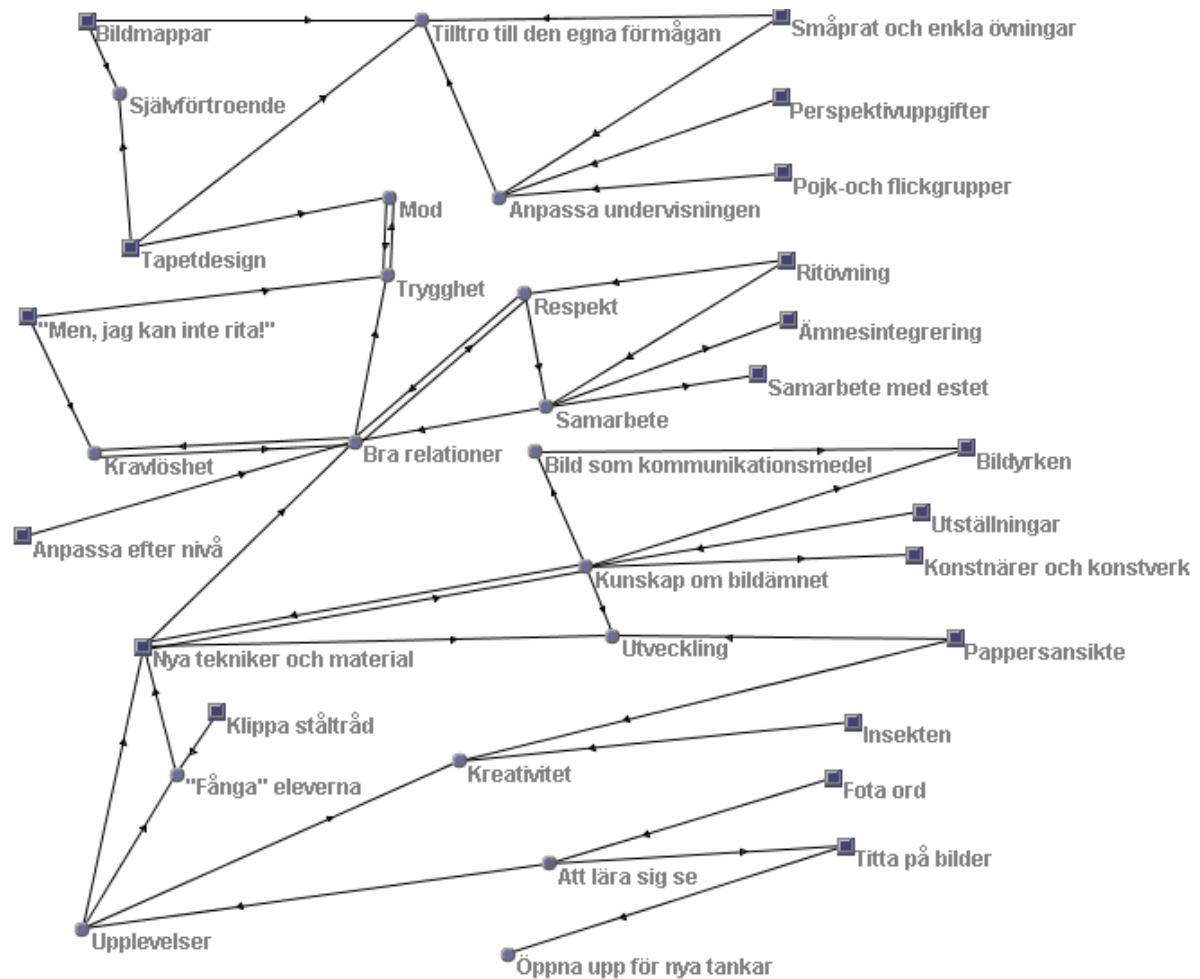
7.2 Förberedelser och utförandet av intervjun

Innan intervjutillfället upplyste vi vår informant att denne skulle vara den enda deltagaren i vår studie och att hela undersökningen skulle byggas på dennes strategier. Våra frågor skulle styras utifrån hur intervjun fortlöpte, men utgångsfrågan var informantens mål med undervisningen. Vi bad att få återkomma senare, eventuellt via mail eller telefon med kompletterande frågor. Missivbrevet gick igenom och funderingar runt detta klargjordes. Tiden för intervjun planerade vi till 2-3 timmar inkluderat tid för övriga frågor, åsikter och synpunkter kring bildämnet. Vår intervju skulle ske på informantens arbetsplats där en dator, som vi skulle använda vid genomförandet av intervjun, stod till vårt förfogande.

Vi utgick ifrån att fråga Kim vilka syften hon hade med undervisningen. Hon fick tid att fundera på de syften hon inte hade nedskrivna utan i huvudet, alltså hennes tänkta mål. Utifrån det hon beskrev frågade vi vad hon gjorde för att nå dessa syften. Varje syfte och aktivitet skrevs in direkt i programmet Complador. Allteftersom syftena och aktiviteterna blev fler och fler växte strateginätet fram och de samverkande faktorerna blev synliga.

7.3 Resultat av intervjun

Nedan visas det strateginät som bygger på Kims mål/syften och de aktiviteter som hon gör för att uppnå dessa.

■ Fyrkantig nod: Aktiviteter i undervisningen

● Rund nod: Syfte/ mål med undervisningen

↑ Bågar: Medverkar till....

7.4 Kims syften och aktiviteter

I detta avsnitt förklaras strateginätets delar. Vi förklarar vad varje syfte och aktivitet innebär. De mål eller syften som läraren har med sin undervisning gör att hon använder olika strategier för att uppnå dessa. Varje sådant mål/syfte har olika prioritet och de som läraren tycker är viktigast väljer vi i nedanstående avsnitt att redovisa för först.

Trygghet

Ett av de viktigaste målen för Kim är att bygga upp en trygghet i sina klasser.

– Men, jag kan inte rita!

När Kim träffar en ny klass för första gången har hon i åtanke att vissa inte har tilltro till den egna förmågan i ämnet i bild. Ett exempel kan vara att någon säger att hon/han inte kan rita. Då brukar Kim säga: - Vad bra, för det är det ni ska lära er här. I början brukar hon låta den som säger sig inte kunna rita bara närvara. Sedan introducerar hon enkla övningar som gör att alla känner sig trygga. Det handlar om att avdramatisera övningarna, säger Kim.

Självförtroende

Kim vill att eleverna ska tro på sig själva och att de kan. Hon försöker ge uppgifter som alla klarar av och som Kim säger att man inte kan misslyckas med. Det innebär, enligt Kim, att resultatet blir bra oavsett om eleven har bra teknik eller inte.

Bildmappar

Eleverna gör bildmappar där Kim utgår ifrån elevens tekniska nivå, som hon sett genom de enkla övningarna i början. Eleverna ritar upp ett ruttmönster på en vald bild och sedan på bildmappen. Därefter kopierar eleverna det som finns i varje ruta på den valda bilden till motsvarande ruta på bildmappen. För varje färdig ruta framträder bilden mer och mer. Resultatet blir bra i och med att bilden plockas isär och man ritar varje ruta separat, men till slut bildas en helhet av rutorna.

Tilltro till den egna förmågan

– Elevernas resultat ska skapa en tilltro till den egna förmågan, säger Kim. Genom uppgifter som inte kräver perfekt teknik är möjligheten stor att eleverna känner att de kan.

Småprat och enkla övningar

Eleverna sitter och småpratar med antingen Kim eller varandra samtidigt som de ritat på ett papper som de skickar till varandra. Tanken är att de ska fortsätta på det den förre ritat. Detta arbetssätt tror Kim känns mer kravlöst för eleven/erna och kan förhoppningsvis öka deras vilja att fortsätta skapa.

Respekt

För Kim är ömsesidig respekt ett måste för ett bra arbetsklimat.

Ritövning

Eleverna ritat en bild på ett papper. Detta papper skickas vidare och nästa person fortsätter måla på den påbörjade målningen. Alla måste dock respektera det den förre målade, d.v.s. man får inte måla på någon annans del av målningen. På detta sätt fortsätter övningen tills alla fått bidra med något till bilden.

Kravlöshet

Kim vill inte att eleverna ska känna att de har för höga krav på sig själva. Naturligtvis ställer Kim krav på att eleverna ska arbeta med sina uppgifter, men detta utifrån deras egna förmågor.

Bra relationer

Att skapa bra relationer med sina elever samt att eleverna själva arbetar med att skapa bra relationer till varandra är viktigt för Kim. Hon tycker att det gärna får kosta lite tid att bygga upp en bra relation. Hon säger: – Man kan gärna ta flera steg tillbaka för att ta ett stort kliv fram. Uppgifterna kan göra att man får en bra relation med eleverna. Genom att ha uppgifter som kan anpassas efter förmåga behöver eleven inte känna någon prestationsångest.

Anpassa efter nivå

Kim låter eleverna välja varsin konstbild de har en åsikt om. Sedan ska eleverna göra om bilden så att den ser ut som de själva vill. Kim försöker vägleda eleverna så att de inte tar bilder som ligger utanför deras förmåga för att resultatet ska bli bra när de sedan återskapar bilden.

Mod

Kim menar att eleverna ska få en chans att våga prova på nya tekniker. Det är viktigare att utveckla sin egen teknik än att resultatet blir ”snyggt”.

Hon vill att eleverna ska hitta nya vägar och nya sätt att uttrycka sig på. Även om man inte är bildtekniskt fulländad ska man kunna känna att man vågar prova.

Tapetdesign

Eleverna designar egna tapeter med linoleumtryck. De arbetar med olika former och färger som de trycker på en tapetvåd. Oavsett form på trycket blir resultatet bra och tapeten ser äkta ut.

Kreativitet

Kim vill öppna upp för kreativitet. Hon försöker hitta uppgifter som inte har ett självklart resultat utan som ger eleverna en chans att sätta sig in i situationer som de inte är vana vid och gör att de måste tänka till.

Insekten

Eleverna får tillgång till olika sorters material. Det kan t.ex. vara metallskrot från trä- och metallslöjden. Utifrån detta ska de skapa en tredimensionell insekt.

Öppna upp för nya tankar

Målet är att eleverna ska öppna upp för nya tankar och få möjlighet att dels tänka och dels att våga ta ställning i olika diskussioner. Eleverna ska få en chans att säga vad de tycker och reflektera över de bilder de ser, samt vad de begrepp de diskuterar betyder.

Att lära sig se

Kim vill att alla ska lära sig se, inte bara på bilder utan även på omvärlden, på ett annat sätt än de gjort tidigare. Hon vill att de ska se på ett mer övergripande sätt och inte bara av slentrian.

Kim säger:

– Bild handlar inte om det du gör med handen utan det du gör med ögat och tanken. Ni ska inte bara titta, ni ska *se* också. Hon skulle anse sig själv vara en lyckad lärare om hon har en klass och märker att de ser saker i sin omgivning på ett annat sätt än tidigare

Titta på bilder

Eleverna går på utställning med uppgiften att de ska välja ut en bild och de ska verkligen *titta* på den. När de kommer tillbaka till skolan diskuterar Kim och eleverna om bilderna och uppgiften. Diskussionerna kan ibland röra sig kring vilken bild som var fulast, mest originell o.s.v. Kim vill att de ska träna sig i att våga ta ställning och att de förs säga vad de tycker.

Fota ord

Kim ger, i detta fall, klass 9 i uppgift ett antal ord t.ex. blå, rik, kung, kunskap o.s.v. Eleverna ska tänka ut ord som kan representera dessa ord. Därefter får de varsin kamera och går ut för att fotografera dessa ord enligt sin tolkning. När de kommer tillbaka redovisar och diskuterar de sina foton och vad de representerar för ord.

Samarbete

För att eleverna ska respektera varandra och varandras arbeten, arbetar Kim med olika former av samarbete.

Samarbete med estet-inriktningen

En klass samarbetar med den estetiska inriktningen som finns på skolan. De har arbetat med ett projekt där de har skapat en logo som ska representera denna inriktning. De har gemensamt arbetat med olika material i olika ämnen. Dessa arbeten har visats som stora alster där trä- och metallslöjden har använt sig av metall i sitt alster, textilslöjden har använts sig av tyg och bilden har arbetat med keramik och akrylfärg.

Anpassa undervisningen

Kim anpassar bildundervisningen efter individerna, gruppen och situationen i klassen. Hon vill utgå ifrån nuet och tänker mer på vad gruppen och de enskilda eleverna tycker är aktuellt och viktigt att bearbeta. Utifrån det skapar hon uppgifter som passar var och en. Elevernas energi och åsikter blir grogrunden för lektionernas utformning. Numera menar hon att hon har släppt det ”traditionella” arbetssättet som hon hade tidigare då hon inte vågade gå ifrån något av de fasta delmomenten.

Perspektivuppgifter

Vissa elever som har lättare att arbeta efter bestämda regler ger Kim uppgifter så som perspektivteckning (teckna tredimensionellt, djup i bilden o.s.v.).

Då följer de perspektivets lagar och behöver inte teckna på fri hand. Detta upplevs av vissa elever som mera kravlöst då de har vissa mallar att gå efter. Tilltron till den egna förmågan stärks då de upptäcker att de kan, menar Kim.

Pojk- och flickgrupper

I den nuvarande sjuan upplever Kim att många av pojkarna har svårt att koncentrera sig och verkar ha ett behov av att få arbeta mer enskilt. Kim anpassar därför undervisningen genom att dela upp pojkarna och flickorna i olika grupper. Pojkarna arbetar bl.a. med att tejpa sina namn och färglära.

Flickorna, som enligt Kim har mera ro att arbeta med mer tekniskt krävande uppgifter, provar på rutuppförstoring. Svårighetsgraden anpassas efter elevernas förmågor.

Utveckling

Enligt Kim kommer eleverna inte vidare i sin utveckling om de bara arbetar ”fritt”. Därför skapar hon ofta uppgifter som kräver problemlösningar. Dessa problem blir till en utmaning som kan locka eleverna att vilja fortsätta att lära mera.

Pappersansikte

Kim går först igenom ansiktets proportioner. Därefter får varje elev en papperspåse som innehåller pappersbitar och dylikt samt ett limstift. Utifrån detta material gör eleverna ett ansikte i rätt proportioner på papperspåsen. Allt som finns i påsen ska sitta på ansiktet och de får endast riva och sedan limma på. Eleverna får fundera ut hur de ska lösa uppgiften både med materialet och med proportionerna. Även kreativiteten uppmuntras genom att alla kan lösa uppgiften på olika vis.

Upplevelser

Kim vill att eleverna ska få känna skaparglädje och att de ska få aha-upplevelser under hennes lektioner. Detta för att bibehålla deras lust att skapa. Kim försöker göra lektionerna roliga och inspirerande.

”Fånga” eleverna

Kim försöker hitta något som intresserar och ”fångar” eleverna.

Klippa ståltråd

Kim har upptäckt att många elever jobbar lättare och dessutom blir mycket fascinerade om de får skapa tredimensionellt. Det kan vara uppgifter som att klippa i ståltråd och bygga upp kroppar av det i papper maché eller gips. Naturligtvis måste även dessa uppgifter anpassas efter gruppen.

Kunskap om bildämnet

Kim undervisar om bildämnet. Hon tar även upp konstännets historia, detta för att eleverna ska få kännedom om hela ämnet bild.

Nya tekniker och nya material

Eleverna får prova på nya tekniker och material, såsom graffiti. Hon tror att om man vid vissa tillfällen introducerar nya tekniker och material kan man hålla intresset uppe hos eleverna. I 6:an arbetar de med olika material i projektarbeten för att få prova på och lära sig mera om dessa. I 7:an och 8:an arbetar de mera med tekniker som perspektiv och proportioner för att sista terminen i 9:an välja egna projekt utifrån de material och tekniker de tidigare lärt sig.

Bild som kommunikationsmedel

Kim vill synliggöra att allt man tar i, ser eller gör finns det bilder involverat i. Allt är omringat av bilder, enligt Kim.

Bildyrken

Kim vill visa att det finns flera yrken, om man studerat bild, än bara konstnär eller bildlärare som många elever tror. Utifrån aktiviteter där de använder bl.a. grafisk form, visar Kim att bild kan användas i många olika former inom olika yrken, men även som ett material att framställa projekt och produkter med.

Konstnärer och konstverk

Eleverna besöker en konsthall för att titta på olika alster. Därefter väljer de ut ett konstverk som de tycker verkar intressant. I skolan gör de sedan en relief, en parafras och ett kollage som blir deras egna versioner av det valda konstverket. Utifrån detta skapande i olika former diskuterar eleverna de olika konstverken. De söker även fakta om konstnärerna som skapat ursprungsalstren. Detta görs för att konsthistorien ska bli mer intressant.

Ämnesintegrering

Utifrån ovanstående aktivitet arbetar eleverna ämnesintegrerat. De skriver bl. a egna essäer i ämnet svenska och använder då sina alster och det fakta om konstnärerna som de hittat som utgångspunkt. På skolan använder de även friluftsdagar för att inkludera bildämnet genom bl.a. friluftsmåleri då eleverna använder kamera, målarfärg eller gör snöskulpturer.

8. Insamling av dokument

Kapitlen som följer tar upp Kims nedskrivna mål för terminen, hur hon arbetar utifrån styrdokumenten och hur de nedskrivna målen för terminen kopplas till Kims strategier.

8.1 Kims nedskrivna mål

Kim har utgått ifrån kursplan och läroplan(Lpo94) när hon har skrivit ner sina egna mål. De delar som hon arbetar med under terminerna 2007/08 finns redovisade nedan.

- Alla minst godkända.
- Ämnesintegrerade projekt/teman.
- Samarbeta med konsthallen i kommunen.
- Utöka alternativ på friluftsdagar med friluftsmåleri och rakubränning.
- Förenkla IUP-matrisen.
- Intern kompetensutveckling genom bildutveckling i kommunen.
- Lägga större vikt vid materiellvård.
- Sciensvinkla bildundervisningen i den utsträckning det går.
- Större betoning på bildens betydelse.
- Digitalisera en bildbank på ett usb-minne för att förenkla konstbildprojektet i årskurs 9.
- Kvalitetshöja undervisningen genom digital kanon.

8.2 Kims arbete utifrån styrdokumentet

Vi jämförde även Kims mål utifrån styrdokumentet. Där såg vi att hon tagit fasta på riktlinjerna i de estetiska ämnena. Utifrån dessa undervisade hon eleverna genom att:

- Hon visade eleverna att bilden är ett kommunikationsmedel. Hon synliggjorde detta genom att klargöra att allt är omringat av bilder.
- Hon tränade dem i att kunna se på bilder och på omgivningen med öppna ögon.
- Hon strävade efter att de skulle våga säga vad de tycker och stå för sina åsikter.
- Hon gav dem verktygen till att framställa, analysera bilder med hjälp av olika tekniker och ämnesinformation.
- Hon prioriterade deras lust och kreativitet och försökte hela tiden att fånga deras intresse genom nya idéer och infallsvinklar.

8.3 De nedskrivna målen utifrån Kims strateginät

Då vi valt att fokusera på Kims strategier i undervisningen behandlar vi inte de nedskrivna målen mer än att nämna att vissa delar av den ingår i Kims strateginät som syns i kapitel 7.3.

Vissa delar i hennes planering handlar däremot om hur hon ska arbeta med sina omdömen av eleverna och hur hon ska arbeta med intern kompetensutveckling och detta finner vi inte relevant för studien.

9 Datainsamling genom observation

Följande kapitel tar upp tillvägagångssätt vid observationen, observationsobjektet och bakgrunden till deras terminsarbete, våra iakttagelser och resultat av observationen.

9.1 Tillvägagångssätt och observationsobjekt

Vid observationen ville vi granska de aktiviteter som Kim gjorde under två lektioner och vilka syften hon hade med aktiviteterna. Vi skulle titta på och anteckna aktiviteterna som gjordes under lektionerna. Efter lektionerna utgick vi ifrån våra anteckningar och frågade Kim vilka syften hon hade med lektionernas och terminens aktiviteter.

Den klass vi observerade var en årskurs 9 och vid detta tillfälle arbetade de i halvklass. 13 elever var närvarande, 12 flickor och 1 pojke, och lektionen varade i 100 minuter, vilket eleverna hade varannan vecka. Eleverna arbetade med ett projekt denna termin, som bestod av att arbeta med en vald konstbild. Utifrån denna hade de som uppgift att göra tre olika alster och eleverna valde själva i vilken ordning de gjorde dem. De skulle göra en gipsrelief³, ett kollage⁴, och en digitalparafras⁵ med utgångspunkt ur konstbilden.

De skulle även göra en skriftlig bildanalys och vid slutet av terminen skulle de redovisa sina arbeten. Vid terminens början hade Kim berättat om konsthistorien och de hade tittat på en film om konst. Efter detta hade eleverna själva valt sin konstbild och vid lektionen som vi observerade, skulle de fortsätta att arbeta med den uppgift de börjat med.

9.2 Våra iakttagelser vid observationen

Kim släpper in klassen och börjar med att informera om att vi ska observera och skriva ner det vi ser på deras lektion. Vi sitter placerade med uppsikt över hela klassrummet. Hon ropar upp eleverna och berättar för dem som arbetar med gipsrelieferna att de ska doppas i vatten för att lättare kunna arbetas med. Eleverna hämtar sina arbeten och sätter igång. Några ristar på sina gipsreliefer och några arbetar med sina kollage. Ingen har ännu börjat med den digitala parafrasen.

Kim tar fram material till dem som inte kommit igång ännu. Hon pratar med de elever som inte vet vad de ska göra och föreslår olika alternativ. Hon förklarar för en elev hur hon ska göra för att karva i gipset och hur verktyget fungerar. Hon visar som exempel hur kroppen är formad och förklarar det tredimensionella som eleven kan få fram i gipset. Hon visar också

³ Relief- Upphöjd bild som framträder mot en slät bakgrund (*Svenska Akademiens Ordlista*, 1998).

⁴ Kollage- bildkonstverk uppbyggt av (fragment av) olikartade föremål som tillsammans ger en konstnärlig effekt (*Nationalencyklopedin*, 2007)

⁵ Parafras- Omskrivning, omdiktning, utläggning. (*Svenska Akademiens Ordlista*, 1998).

hur eleven kan utnyttja materialet. De flesta har kommit igång med sina arbeten och Kim går runt och pratar med eleverna. De elever som arbetar med kollagen samlar in material och jämför hur färgerna passar med konstoriginalet som de arbetar utifrån. Kim visar på fler material som har de färger de önskar.

Eleverna är uppdelade vid två bord och rör sig mest för att hämta material. Några elever rör sig i rummet utan att arbeta med sina uppgifter. De flesta arbetar med sina uppgifter och sitter och pratar medan de skapar. Kim rör sig hela tiden mellan eleverna och förklarar, vägleder och ger förslag till lösningar.

Hon frågar eleverna hur det går, om de klarar sig själva och informerar kontinuerligt om hur de kan fortsätta sina arbeten. De fortsätter i ca 85 minuter, medan Kim hjälper de olika eleverna med olika problem som uppkommer.

Kim avslutar lektionen med att berätta vad som ska göras med arbetena och att alla ska städa sina platser. Hon tackar för dagen och städar sedan upp det sista efter att eleverna lämnat rummet.

9.3 Resultat av observationen

De syften som Kim hade med aktiviteterna redogjorde hon för under frågestunden efter observationerna. Hon ville att de först och främst skulle sätta sig in i konstbilden, att verkligen titta på den och att göra sin egen tolkning av den.

Hon ville att eleverna skulle få kunskap om att ingen tolkning var rätt eller fel, utan att den skulle utgå från elevernas egna känslor. I och med detta önskade hon att de skulle våga stå för sina åsikter och att det de kände var rätt för dem. Hon ville att de skulle göra egna val och ta ansvar själva för att arbetena blev gjorda.

De skulle även få en möjlighet att prova olika tekniker, material och verktyg i arbetena och känna lust och mod att prova. Med detta hoppades Kim att deras självförtroende skulle öka i och med att de kände sig mera bekant med material och tekniker, men även att kreativiteten och lusten att skapa skulle öka. I gipsarbetet fick de prova på de tredimensionella aspekterna. I kollaget fick de möjlighet att själva välja material, att tänka kreativt och hitta egna lösningar till uppgiften.

Kim hade också som syfte att införa mera datateknik i bilden genom att arbeta med den digitala parafrazen. Tanken var att översätta konstbilden till en egen tolkning med digitalkamerans hjälp och senare bearbeta den i datorn. Hennes förhoppning var att modernisera bilden och att följa upp elevernas egna kunskaper som de har i datateknik.

Hon ville även öka allmänbildningen i ämnet bild genom att de arbetade med konsthistorien och olika konstnärer. De arbetade med utvalda konstnärer för att sedan lämna in en skriftlig redogörelse om dessa. Förhoppningsvis skulle detta öka intresset för konstnärer, menade Kim. Då kanske vissa elever också valde att arbeta vidare med dessa i det egna projektet som de har på vårterminen i 9:an, ansåg Kim. Hon ville även ge dem en fördjupad kunskap om hur bilder är uppbyggda och hur de väcker olika känslor. Detta gjordes genom att de analyserar konstbilder. Genom olika former av redovisning i slutet av terminen ville Kim att de skulle få visa sina kunskaper och blir medvetna om de olika redovisningssätten och vad de kan användas till.

10 Analys och syntes

Denna studie behandlar en del av den komplexitet som finns i skolvärlden och vi tar upp diffusa begrepp som tyst kunskap, men även mål och aktiviteter i undervisningen och dess samverkande faktorer. Därför har vi valt att redogöra för våra resultat i ett analysavsnitt och ett syntesavsnitt, i analysdelen tittar vi på Kims strategier utifrån intervjun, observationen samt på de relevanta delarna av dokumenten och i syntesdelen knyter vi samman delarna till en helhet.

10.1 Analys av Kims strategier

Vid intervjun med Kim fick vi ta del av hennes strategier i bildundervisningen. Hon utgår ifrån eleverna och deras behov i sin undervisning. Dessa behov tillgodoser hon genom att skapa aktiviteter som har olika syften beroende på behoven. Hon anpassar ofta aktiviteterna efter vad individerna eller gruppen behöver i nuet. Elevernas egna tankar och problem blir grogrunden till det Kim väljer att arbeta med. Hon anpassar också arbetet utifrån elevernas förmåga. Hon menar att det ska göra att aktiviteten passar eleven och inte tvärtom.

Ett av de viktigaste behoven eleverna har är trygghet, enligt Kim. Trygghet skapas genom bra relationer, samarbete, ömsesidig respekt och kunskaper i ämnet o.s.v.

Med tryggheten kommer känslan av att duga som man är. Trygghet skapas också genom ett tillåtande klimat i klassrummet, där alla får möjlighet att utvecklas på olika sätt.

Ett annat behov som Kim prioriterar är tilltron till den egna förmågan. Hon vill avdramatisera uppgifterna. Det resultat som eleverna presterar behöver inte vara perfekt utan känslan av att de är nöjda med sin insats är huvudsaken. Om man misslyckas med en uppgift går inte världen under för det utan nya utmaningar tar vid.

Eleverna ska få prova på många olika tekniker och material i bildämnet. Detta menar Kim ger mod att våga prova nya vägar, men även att våga misslyckas. Nya tekniker och material kan även användas för att väcka elevernas intresse.

Kim vill också utmana, motivera och öka lusten till det kreativa skapandet genom uppgifter med problem och olika lösningar. Det är orsaken till att Kim inte tror på ett renodlat ”fritt” skapande. Hon upplever att eleverna utvecklas mer när de får ett problem att lösa.

Hon prioriterar även att lära eleverna att ”se” på sin omgivning på ett öppet sätt och vill att eleverna hela tiden ska se nya saker. Kim vill även förmedla kunskapen att bild kan användas som ett kommunikationsmedel, att bild kan användas i många olika former av redovisning och i många olika yrken.

Alla dessa tillgodosedda behov menar Kim är grunden till en god självkänsla. Det ger förmågan till att våga säga vad man tycker, känner, att ta ställning i olika frågor m.m. Hon menar att elevernas åsikter och tankar är viktiga för hennes sätt att arbeta.

Vid observationerna av Kims bildlektioner såg vi hur hon i verkligheten praktiserade det hon talade om i intervjun. Vi fick ta del av de tankar hon hade om lektionernas och terminens mål samt dess aktiviteter i frågestunden efter observationen. Där såg vi även delar av Kims nedskrivna mål. Vi såg vad Kim menade med att tillgodose elevernas behov som trygghet, tillit och respekt genom hennes sätt att agera. Hon lyssnade uppmärksamt på vad eleverna hade att säga. Hon vägledde dem genom arbetet, men gav dem utrymme för egna lösningar. Uppmuntran samt beröm gavs och hon uppmärksammade elevernas arbete kontinuerligt under lektionerna.

10.2 Syntes

Då vi intervjuat, observerat och tagit del av vår informant Kims dokument har vi sett hur hon använder sina tysta kunskaper. Då hon planerar aktiviteterna i undervisningen utgår hon ifrån sina kunskaper om elevers behov, alltså hennes tysta kunskaper som hon har från tidigare erfarenheter. Även om Kim använder kunskaper som hon fått om elevers behov från bl.a. studier är det de tysta kunskaperna som styr hennes undervisning mest. De behov som Kim tillgodoser hos eleverna t.ex. trygghets-, självförtroende-, tillits- och gruppkänsla, utgår hon ifrån när hon försöker bygga upp elevernas självkänsla. Utifrån Kims utsagor är det svårt att inhämta ny kunskap utan att ha fått dessa behov tillgodosedda och vi anser, utifrån det vi sett i undersökningen, att utan sina tysta kunskaper skulle Kim inte kunna tillfredsställa elevernas behov lika bra.

11 Diskussion

I denna del diskuteras metoden, validitet, resultaten och vidare forskning.

11.1 Metoddiskussion

Innan vi hade preciserat vår studies problemformulering diskuterade vi olika alternativ av metoder, som enkäter, intervjuer, observationer o.s.v., för att kunna göra undersökningen på bästa sätt. Vi funderade om vår undersökning skulle vara av specifik karaktär eller om den skulle ge ett bättre resultat som en generell studie. Nedan visas de alternativa metoder som vi diskuterade och dess troliga resultat:

- Ett större antal lärare som informanter hade gett en mer generell bild av hur lärare använder olika strategier i sin bildundervisning, men inte gett någon djupare insikt i ämnet.
- Enkäter med frågor hade gjort att vi inte haft möjligheter att ställa följdfrågor och vi hade fått en ytligare bild av lärares strategier och mål med undervisningen.

- En intervju med transkribering, analys och resultatredovisning hade inte gett så hög validitet som den metod, med webbtjänsten Complador och dess strateginät, som vi valde.

11.2 Validitet

Vid vår intervju, där vi använde Complador, blev validiteten hög då svaren från informanten skrevs in på datorn samtidigt som frågorna ställdes. En av oss intervjuare ställde frågorna och den andra skrev in svaren på datorn. Informanten var placerad så att denne hela tiden såg datorns bildskärm och på det viset kunde informanten fortlöpande kontrollera att svaren på intervjufrågorna var korrekt återgivna av oss.

Naturligtvis fanns risken att vi med minspel och kroppsspråk kunde ha påverkat informanten, men vi bedömer det som mindre troligt då dennes fokus var riktad mot dataskärmen.

Vid observationen skrev vi ner de aktiviteter som vi såg och som var relevanta för vår undersökning. Då vår fokus var att fråga om de syften som informanten hade med dels lektionens aktiviteter, men även hela terminens, fann vi det mindre viktigt om vi missade någon aktivitet vid observationen. Informanten skulle ändå ha en möjlighet att redogöra för dessa aktiviteter och syften vid den efterföljande frågestunden.

I hela studien var vår informant delaktig i processen. Vi hade fortlöpande kontakt och hon fick både efter intervju och observation våra nedskrivna dokumentationer skicka till sig för att kunna lämna synpunkter, korrigeringar och åsikter om arbetet. Det färdiga resultatet inför ventileringen mailades och fick kommenteras. Informanten hade inga korrigeringar vid något av tillfällena utan tyckte att allt överensstämde med det hon sagt under datainsamlingarna.

11.3 Resultatdiskussion

Vi har utifrån vårt resultat av analys och syntes diskuterat och jämfört studien med de olika områdena i bakgrunden som vi sökte svar på. Dessa områden inbegrep tyst kunskap, bildundervisningens syfte, tidigare forskning om bildundervisning och styrdokument.

11.3.1 Diskussion om kunskap och tyst kunskap

Liksom Molander (1993) och Rolf (1995) är vi helt övertygade att kunskapsbegreppet innefattar en långt mer komplex verklighet än den som bara bygger på konkreta observationer och strävar efter att fastslå objektivt säkra fakta. Vår studie visar att kunskapen även innehåller delar av mänskliga värderingar, strategier och antaganden som finns i form av erfarenheter, känslor, upplevelser m.m. och som är utgångspunkt för att ny kunskap ska uppnås.

Vår studie bevisar att informantens tysta kunskaper om elevers behov ger upphov till att hon har särskilda strategier för att uppfylla dessa behov, vilka hon inte skrivit ner eller kanske ens reflekterat över innan vår studie. Hennes tidigare erfarenheter gör att hon anpassar aktiviteterna efter de mål hon satt upp och dess samverkande faktorerna gör att de förstärks.

11.3.2 Diskussion om bildundervisningens syfte

Utifrån Wetterholms (2006) och Eflands teorier om synsätten på bildundervisningens syften har vi också granskat Kims undervisning. Vi diskuterade om vi kunde hitta några av dessa teorier i hennes undervisning. Många av de aktiviteter som man har haft i bildundervisningen såg vi även hos Kim även om vi misstänker att dessa har lite annan karaktär och innehåll än de syften som fanns tidigare med dem.

Det strikta synsätt där bildundervisningen skulle fostra till arbete, landets välstånd och allmän moral såg vi inte hos Kim, men hon prioriterade ändå att ställa krav på eleverna och då utifrån deras egna förmågor. Även om Kim vill att eleverna ska få en insyn i vad bildundervisningen kan ge i form av arbeten i framtiden ger hon inget intryck till att kräva sträng arbetsdisciplin eller specifik yrkeskvalificering. Det synsätt vi såg mera av var det där kreativiteten, känslan, upplevelserna och erfarenheterna sattes i fokus. Kim talade om bild som ett kommunikationsmedel där stora delar av omgivningen består av bilder som för ut budskap till omvärlden.

Då Kim arbetade med avbildande gjorde hon det för att eleverna skulle få träna på olika tekniker som proportions- och perspektivlära och inte för att de skulle återskapa verkligheten korrekt. Det som tidigare värdesattes var exaktheten i återskapandet och inte den kreativa processen till motsats mot Kim. Hon såg på uppgifter med problem och dess lösningar som ett sätt att utmana, motivera och öka lusten till kreativt skapande vilket den äldre pragmatiska pedagogiken inte ansåg vara viktigt. Kim ville även att eleverna ska få uttrycka sina känslor i bilder och skapa egna tolkningar av de olika uppgifterna. Hon ville också att de skulle få en möjlighet att uttrycka sig konstnärligt genom att de skapar en helhetssyn med mångfacetterade uppgifter. Där de får möjlighet att se delarna, men även helheten i arbetet.

11.3.3 Diskussion om tidigare forskning

De tidigare undersökningarna som behandlar undervisningsstrategier har inte samma infallsvinkel som vår där syfte, aktiviteter och samverkande faktorer är centrala. De flesta har annat perspektiv än vår studie men handlar om undervisning i ämnet bild.

Den studie som har mest likhet med vår studie och som tar upp de tysta kunskaperna är Hof och Olssons (2006) studie. Deras studie har tryggheten som utgångspunkt och vad läraren har för tankar och strategier för att skapa trygghet. I vår diskussion och jämförelse med deras resultat ser vi att även deras informant använder sig av de tysta kunskaperna om trygghet och elevers behov när denne planerar sin undervisning.

Båda visar på den komplexitet som det innebär att sätta ord på vad ett dolt yrkesspråk innebär och hur svårt det är att visa de tysta kunskaperna. Vår studie tar upp och visar en del av den komplexitet som finns i skolvärlden genom trenätsteorin och där blir delarna synliggjorda. Intressant att notera är att både deras och vår informant sätter tryggheten som en av de högst prioriterade strategier för att tillgodose elevernas behov att kunna ta till sig kunskap.

Berg (2006) tar upp hur lärare hanterar bildämnet utifrån styrdokumentet. Hon intervjuar 4 lärare och tittar på hur de hanterar bildämnet ur tre olika perspektiv: hur de undervisar både teoretiskt och praktiskt i ämnet, hur de integrerar bilden i andra ämnen och hur de hanterar bild utifrån det fria skapandet. Undersökningen visar att lärarna har många olika strategier och värdesätter de olika perspektiven på olika sätt. De kan ändå alla motivera sina strategier och de mål de har med undervisningen. Vår informant tar även hon upp dessa strategier med ämnesintegrering, fritt skapande och teori-praktik-undervisningen. Hon sammanfattar däremot

mer omfattande de strategier som hon har genom att även inbegripa de tysta kunskaperna och får därför ett större omfång och bredd.

11.4 Vidare forskning

Resultatet av vår studie har visat att elevernas behov kan användas som utgångspunkt för undervisningens planering. En intressant uppföljning på denna undersökning vore att studera andra lärare i andra ämnen utifrån deras strategiska tänkande. Det vore också intressant att gå ett steg djupare i observationen av lärares strategier och granska de olika små och personliga faktorer de gör t.ex. lärstil, minspel, kroppsspråk, tilltal, m.m. och se vilka effekter det får på undervisningen och eleverna.

12 Avslutande reflektion

Hela studien av bildlärares strategier i undervisningen har gett oss en djup insikt i hur en lärare kan arbeta med sina tysta, tänkta kunskaper i form av mål och aktiviteter. Utifrån våra reflektioner om tyst kunskap har vi funderat över undervisningens utgångspunkter. Är dessa begrepp eller behov som trygghet, självkänsla, tillit o.s.v. grundstenarna till allt kunskapsinhämtande?

Vi har också reflekterat över att en stor del av lärarens vardag består i att planera och genomföra sin undervisning utifrån de tysta kunskaperna. Ändå fokuseras dessa kunskaper nästan aldrig i skolvärlden, och finns sällan nedtecknade. Detta gör att de stora erfarenheterna och tysta kunskaperna som lärare har i sina erfarenhetsbanker inte kommer till andras kännedom. På det viset blir de outnyttjade viktiga tillgångar. Ett sätt att kunna ta tillvara på de erfarenhetsbanker som många lärare har kunde vara att dokumentera de dagliga aktiviteterna och sedan granska de delar som är tyst kunskap och använda det studiesyfte.

Dessa viktiga kunskaper som fås genom bl.a. erfarenheter, upplevelser, värderingar, omgivning, uppfostran gör att man formas som lärare och möjligheten att dela med sig av dessa till andra borde, enligt oss, prioriteras och utvecklas. Därför borde man uppmärksamma de tysta kunskaperna mera och diskutera dem redan i början på lärarutbildningen enligt oss. De borde även diskuteras och användas på skolorna.

Referenser:

Berg, R. (2006). *Vad lärare säger om bildundervisningen: What teachers say about teaching in art.*

Hämtat 20 september 2007, från
<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:kau:diva-629>

Cardell, G. (2007) *Complador.*

Hämtat 15 september 2007, från
<http://www.complador.se/>

Eklund, S. (1980). *Studier i teckningsundervisningens historia.* (Nr1). Umeå: Umeå Universitet, Institutionen Lärarhögskolan, Teckningslärarlinjen.

Frost, U. (1988). *Förlagor och teckningslärar- ett bidrag till den svenska teckningsundervisningens historia särskilt avseende 1800-talet.* Stockholm: Stockholms universitet, Institutionen för konstvetenskap.

Hartman, S, G.& Lundgren, U, P. (1980). *John Dewey, Individ, skola och samhälle.* Stockholm: Natur och Kultur.

Hof, S & Olsson, V (2006). *En lärares strategier att skapa trygghet i klassen.*

Hämtat den 30 oktober 2007 från
<http://85.8.22.150/Uppsatser/HoofOlsson2006.pdf>

Jonstoj, T. (2001) *Hundra sätt att tänka: om Reggio Emilias pedagogiska filosofi.* Stockholm: Utbildningsradion.

Molander, B. (1993). *Kunskap i handling.* Göteborg: Daidalos.

Nationalencyklopedin,(2007).

Hämtat 21 november 2007, från:
http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=233702&i_word=kunskap

Nationalencyklopedin,(2007).

Hämtat 22 november 2007, från:
http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=O284456&i_word=pragmatisk

Pettersson, S & Åsén, G. (1989)*Bildundervisningen och det pedagogiska rummet: traditioner, föreställningar och undervisningsprocess inom skolämnet teckning/bild i grundskolan .* Stockholm: Högskolan för lärarutbildning i Stockholm. Institutionen för pedagogik.

Rolf, B. (1995). *Profession, tradition och tyst kunskap.* Nora: Nya Doxa.

Svenska Akademiens Ordlista, (1998) Norge: AIT Geøvik AS.

Stukát, S. (2005). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskapen.* Lund:Studentlitteratur.

Utbildningsdepartementet. (1994). *Kursplaner för grundskola*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.

Utbildningsdepartementet. (1994). *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, Lpo 94*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.

Vetenskapsrådet. (2004) *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet.

Wetterholm, H. (2001). *En bildpedagogisk studie- lärare undervisar och elever gör bilder*. Malmö: Inst. för pedagogik, Lärarhögskolan.

Yin, R. K. (1984). *Case Study Research: Design and Methods* (Sage, Newbury Park, Kalifornien)

Åsén, G. (1992). Från linearritning till bild. U. Lind, K. Hasselberg, B-M. Köhlhorn (Red.), *Tidsbilder*. (s. 10-25). Stockholm : Utbildningsradion.

Åsén, G. (2006). *Varför bild i skolan? – En historisk tillbakablick på argument för ett marginaliserat skolämne*. (Vetenskapsrådets rapportserie, Nr 4:2006). Lundgren, U. (Red.), *Uttryck, Intryck, Avtryck- lärande, estetiska uttrycksformer och forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet, sid.112-117.

Bilaga 1

Gävle 2007-10-03

Till informant

Vi är två lärarstudenter vid Högskolan i Gävle som skriver vårt examensarbete denna termin. Genom rekommendationer (från XX) har vi valt att kontakta Dig för att göra en förfrågan om Din medverkan som informant i vår studie.

Den studie vi vill att Du ska medverka i ska påvisa en lärares strategier då denne undervisar i ämnet Bild. Vad har läraren för mål med bildundervisningen? Hur/vad gör läraren för att uppnå dessa mål? Vilka kunskaper, färdigheter och upplevelser vill läraren ge sina elever?

Vi vill i studien belysa och redovisa *en* lärares strategier och hoppas på detta vis kunna öka intresset för bildämnet och få fler intresserade av bildundervisning. Vi kommer inte att värdera din undervisning, utan göra en objektiv och saklig rapport.

Vi kommer att kontakta Dig och fråga om Du vill ställa upp på en intervju som kommer att ingå i vår undersökning. Förutom intervjun vill vi även närvara vid en eller ett par lektioner och observera Din bildundervisning. Resultaten av intervjun och observationerna kommer att redovisas i ett examensarbete och kommer inte att användas till något kommersiellt eller icke-vetenskapligt syfte, men det kommer att arkiveras på högskolan efter avslutat arbete. Som informant har Du möjlighet att tillhanda ett färdigt exemplar av uppsatsen.

Genom ett datasystem som kan klarlägga strategier vid undervisning ska vi försöka synliggöra vad Du som lärare gör. Detta system heter Complador (www.complador.se) och kan användas vid olika former av strategi-, behovs- och orsaksnät.

Medverkandet i undersökningen är helt frivilligt och den görs helt konfidentiellt och du får när som helst utan motivering avsluta din medverkan. Uppsatsen ska skrivas på ett sådant sätt att Din identitet inte kan avslöjas men Du kan, om Du så önskar, själv berätta för kollegor, rektor, elever, anhöriga m.m. om Din medverkan i studien.

Tack på förhand för din medverkan.

Vill du kontakta oss eller har frågor/ kommentarer kontakta:

Johanna Moilanen
XXX eller XXXXX
plu04jmn@student.hig.se

Maria Steinwall
XXX eller XXXXX
plu04msl@student.hig.se

Handledare:
Gunnar Cardell
Institutionen för pedagogik, didaktik och psykologi
Högskolan i Gävle
026-648451
gcl@hig.se

Bilaga 2

Omdömen bild HT 07-08

Jag kan inte ge ett ingående omdöme i bild utan jag kommer att berätta mer om vad vi har gjort och vad vi kommer att göra. Eleverna kan utgå från att dom betygmässigt ligger kvar på det betyg som dom fick VT 07. Anledningen till detta är att dom 3 gånger vi har träffats nu under HT så var lektion 1. att göra en framsida till SET pärmen och den uppgiften gjordes som en SET övning så den bedömer jag inte in i bildbetyget. Lektion 2. var en Konsthistorieföreläsning. Lektion 3. tittade vi på en film om en Barockkonstnär "flickan med pärlörhänge". Dessa lektioner ligger till grund för det konsthistoriska arbete som eleverna nu ska jobba vidare med. Eleverna kommer att välja varsin konstbild och ska utifrån den göra 3 arbeten i olika tekniker, relief, collage och digital parafras. Arbetet kommer att redovisas antingen i slutet av HT eller i början av VT tillsammans med en presentation av konstnären och en bildanalys som ska lämnas in skriftligt där analysdelen är en hemuppgift. För att nå VG och MVG måste eleverna hinna med minst 2 av teknikerna i övrigt bedömer jag efter matrisen d.v.s.

Arbete hur eleven jobbar på lektionerna, ta egna initiativ, utnyttjar lektionstiden, jobbar självständigt.

Hantverksskicklighet, arbetsresultatet i det praktiska arbetet

Kreativitet egna lösningar på uppgiften

Teori analys av konstbilden och information om konstnären

Större delen av VT är "eget projekt" där eleverna själv väljer ett arbetsområde som dom vill fördjupa sig i.